

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Szerkesztőség:

hova a lap szellemi részét illető minden
küldemény intézendő N.-Péterfia utca
348 szám.

Megjelen hetenkint egyszer szombaton egy iven.

Előfizetési ár egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr. **Hirdetések díja:**
100 szóig 1 frt, 200 szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig
80 kr, harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Kiadó hivatal:

hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó
minden közlemény és küldemény inté-
zendő, Fűvészkert-utca 1080. sz.

Elmélkedés egy nagy vita eredményei felett.

A konventi tagok választásának sokat vitatott kérdését tovább is bolygatni, a már felvert port egészen a porfellegig fokozni s ekként úgy a t. szerkesztőség, mint az érdekelt közönség szíves türelmét végkép kimeríteni teljességgel nem tekintjük feladatunknak; annyival kevésbé, mert a több-kevesebb tárgyszerűséggel és alapossággal folytatott vitatkozás már eddig is eléggé bő anyagot szolgáltatott arra, hogy a kérdés minden oldalról kellő világitásba helyeztetvén, bárki is a tényekben rejlő igazságának megfelelő állást foglalhasson el.

És ha mindamellet is, felhasználva mintegy a pillanatnyi fegyverszünet kedvező alkalmát, gyenge szavunkat e tárgyban felemelni bátorkodunk, teszszük ezt kiválólag azért, hogy a vita eredményét röviden összefoglalva, kiemeljük abból azt, ami a kérdés meritumára tartozik, ami annak sarkpontját képezi. Mert, nézetünk szerint, a vita egy oldalról oly irányba tereltetett, amely felette alkalmas arra, hogy elvonja a közfigyelmet attól, ami lényeges s ekként a felületes szemlélőt, tetszetős jelszavak hatása alatt, szer-tecsapongó kívánalmak utvesztőibe bonyolítsa. Már pedig alig volt valaha egyházunk életében nagyobb szükség arra, hogy a helyes belátást korlátozó minden melléktekintettől megtisztított józan megfontolás ítélete döntsön, mint épen a fenforgó kérdésben. Mert e kérdés nem pusztán a tiszántuli egyházkerület kérdése, ahol az ismeretes indítvány folytán épen aktualis jelleget öltött, hanem egyetemes ref. egyházunknak egyik legnagyobb horderejű alkotmányjogi kérdése is. Arról van szó, hogy akarjuk-e komolyan saját egyházi törvényeinknek s törvényhozó testületünk jogainak őszinte tiszteletben tartását, vagy pedig azt mondjuk, hogy maradjon meg az efféle koramult erény apáink olcsó dicsősége gyanánt; mi már csak politizáljunk! Hiszen különben is mi vagyunk a törvényhozási jog kutforrásai, bennünk él és általunk nyilatkozik a felséges népakarat a maga közvetlen csalhatatlanságában! Minek törődjünk hát mi a zsinat akaratával, mikor annál sokkal bölcsőbbet akarunk?! Mit nekünk a törvény, ha elég gyarló

arra, hogy hajlamainkat, tetszésünk szerint, bele magyarázhatunk; ha megengedi nekünk azt, hogy a zsinat törvényhozó hatalmával a könnyen irányozható, szervezetlen közakarat bizonyos alakját, a veto és referendum intézményének valami ujkeletű, eltorzított alkalmazását állíthassuk szembe s ennek segélyével amaszt felforgathassuk?! . . . De, másod sorban, szó van itt még valami egyébről is, ami nem kevésbé fontos. Egyházalkotmányunk szellemének és századokon keresztül fokozatosan, de felöltő következetességgel kifejtett s utóbbi törvényhozásunk által is csak határozottabb és szilárdabb formába öntött egyházi szervezetünknek hűséges fenntartása, alapvonásainak és intézményeinek öntudatos megőrzése és ápolása is kérdésessé válik e pontnál. Ha a törvényhozás akaratának a konventi tagok választása tárgyában hátat fordítunk, amint azt már jórészen meg is tettük, akkor leléptünk egyuttal a történelmi alapról, s hozzá fogtunk zsinat-presbyteri egyházalkotmányunk desorganizálásához. Egyetlen vigasztalásunk ez esetben az lehetne, hogy lépésünk eredménye tán csak idővel leend teljes mértékben érezhető, mert a békés felforgatás munkája néha hosszadalmas, de aztán annál biztosabb is. Talán csak unokáink fogják majd meginni keserű levét. Nem csoda hát, ha oly nagy a bátorságunk a deformálás munkájában.

Az ügy azonban még nincs végképen elejtve. És e tekintetben méltó elismerés illeti meg az indítványozók férfias fellépését, akik alkotmányos érzületük sugallatát követve, a tiszántuli egyházkerület tekintélyének latba vetését sürgetik oly célból, hogy a felületesség, a közöny s tán itt-ott igazolhatlan czélzatosság szülte balmagyarázattal szemben, zsinati törvényeink helyes értelmezése s ezzel kapcsolatos tisztelete helyreállíttassék s egyuttal egyházi alkotmányunk fejlődése, ugy történetileg, mint ész szerint egyedül természetszerű medrébe tereltessek vissza. A tiszántuli egyházkerület kezébe van tehát letéve a kérdés, s így fogván fel annak messze kiható jelentőségét, épen nem lehet kicsinylenünk a felelősség súlyát, mely ez ügyben ref. egyházunk legnagyobb kerületére nehezedik. Mert megvagyunk győződve arról, hogy azon látszólagos érdektelenség

és általános hallgatás daczára is, melyet egyházi sajtónk többi organumai e kérdéssel kapcsolatos mozgalommal szemben, sajnálatunkra, tanusítanak: (tudtunk szerint egyedül a Sárospataki Lapok 1883. évi folyamában volt e kérdés vitatás tárgyává téve, de a dolog újabb stadiumában seholy semmi szó), a tiszántuli kerület döntő szava, azon esetben is, ha amint bizton reméljük, a törvény valódi értelmében s a történeti jog szelleme szerint s így az indítvány mellett fog az nyilatkozni, előbb-utóbb a többi egyházkerületekre nézve is irányadó befolyással lesz. Hiszen az igazság ereje ellenállhatatlan; de szükséges előbb annak kimutatása és férfias kimondása, hogy közmeggyőződéssé emelkedhessék. És ez leendő a tiszántuli egyházkerület fontos hivatása!

Lássuk azért még egyszer, röviden a dolog állását! Összegezzük a vita számbavehető eredményeit s ezek segítségével adjunk számot álláspontunk indító okairól!

Azon kérdés eldöntésére nézve, hogy miképen választassanak az egyetemes konvent választás alá eső tagjai, semmi egyebet szabályozónak és irányadónak elismernünk nem szabad, mint a törvénynek erre vonatkozó rendelkezését. Itt és ebben van egyedül a kérdés sarkpontja! Mi a törvény, helyes értelmezés szerint? Mi volt a törvényhozás akarata, intentiója e tárgyra nézve? Ez az csupán, amit kifejtetni szükséges. Mindaz tehát, ami a törvény helyes értelmezésére szolgáló érvelés körén kívül esik, a vita keretéből határozottan kizárandó. Ezt szükséges, mindjárt első sorban, jól megjegyeznünk. Mert ha a törvény helyes értelmezését háttérben hagyva, subjectiv hajlamaink, magukban véve tán igazolható kívánalmaink számára keresünk ez esetben érvényesülési tért és alkalmat, akkor elhagytuk a helyes utat s a kitűzött célt elérni soha sem fogjuk. Jól meg kell értenünk, hogy teljességgel nem arról van szó, miként volna, nézetünk szerint, jobb, kívánatosabb, célravezetőbb, demokratikusabb színezetű a konventi tagok választása, hogyan óhajtanék mi a választási eljárás elrendezését, szabályozását, hanem, amint már mondtunk, arról, hogy mit rendel a törvény, miként akarta a zsinat a választást? És épen e helyes nézpontra bizonyos oldalról történt szemelőltévesztése okozta azt, hogy a különben nagyon egyszerű és könnyen átlátható kérdés lényegéről sokak figyelme eltereltetvén, a legalaposabb és tárgyyszerűbb érvelés is hatástalan maradt némelyekre nézve, akik elfeledvén azt, hogy egy tisztán egyházi jogi, egy már megalkotott törvény végrehajtása alkalmából felmerült törvényt magyarázati kérdés forog szóban, az egyházszerzés exigenciáinak határokat nem ismerő mezejére, a jól-rosszul felfogott centralisatio és önkormányzat vitatásába csaptak át s eszerint igyekeznek állást foglalni, mintha bizony most kellene megalkotnunk a törvényt. Ez eljárás, egy ilyen irányu beható vitatkozás — igenis! — helyén lett volna a kérdéses törvény meghozatalát megelőzőleg, de ez is, mint annyi sok egyéb nálunk, a maga idejében nagyrészt elmaradt. Hihető pedig, hogy ha megtörténik, ma sok tekintetben másként állanánk. (Akkor talán nem kellett volna, részben pusztá előítéletből, elejtelnünk egy oly intézmény megalkotását, amely egyházunk szervezetének, meggyőződésünk szerint, legészszerűbb kiépítését tette volna lehetővé.) Annyi mindenestre bizonyos, hogy nem merültek volna fel a törvény értelmére nézve a mai kételyek, nem lett volna ok és alkalom annak félremagyarázására, már csak azért sem, mert az ekként felbresz-

tett közérdeklődés élénkebb ellenőrzése mellett, a törvény-szövegezés fogyatékosága s látszólagos összeütközései elkerülhetők lettek volna. Ma már bevégzett ténynyel állunk szemben. Előttünk fekszik a törvény. Mondhatunk felette felfogásunkhoz képest bírálatot, helyesnek vagy helytelennek ítélhetjük annak rendelkezéseit, sőt megváltoztatását vagy módosítását is előkészíthetjük a nyilvánosság terén, de azt megváltoztatni vagy megszüntetni sem nekünk egyeseknek, sem egész egyházkerületeknek nincs megengedve. Erre egyedül a zsinat van jogosítva. A mi feladatunk nem más, mint az, hogy a törvénynek igazi értelme szerint való alkalmazása által, annak minden irányban tiszteletet és érvényt biztosítani igyekezzünk.

Hogy e kötelességszerű feladatnak megfelelhessünk, mindenekelőtt tudnunk kell, hogy mit mond a törvény. A mint már számtalanszor ismételtetett, zsinati törvényeinknek az egyetemes konventről szóló negyedik fejezetében az 56. §. határozza meg a konvent tagjait, s amennyiben ezek választás alá esnek, a választás módját is, a következőleg: „Áll összesen 38 tagból, kik közül 10-en . . . hivataluknál fogva; 28-an pedig az egyházkerületek által 3 évre történő választás alapján a következő arány szerint tagjai: a tiszántuli egyházkerület 8; a dunamelléki és erdélyi 6—6; a dunántuli és tiszániuneni kerületek 4—4 tagot választanak, felerészben egyháziak, felerészben világiak közül. Mindenik egyházkerület még póttagokat is választ a szükséghez képest.” Tény az tehát, hogy a törvénynek az egyetemes konventről szóló fejezetében minden kétséget kizáró határozottsággal van kimondva, miszerint a konventi tagokat (28-at) az egyházkerületek választják. Más körülmények közt tán senkinek sem jutott volna eszébe soha, hogy egyházkerület alatt nem az egyházkerületi közgyűlést kell e helyen érteni. És most egy téves alapból kiindult törvényt magyarázat igazolására, a logikai erőszakoskodás minden eszközeit felhasználva, igyekeznek képzeleti különbségeket állítani fel egyházkerület és egyházkerületi közgyűlés között. Holott napnál világosabb, hogy a hol csak egyházkerületről, mint működő, ható, tevékeny egyházi körrel van szó, ott mindenütt és mindenkor az egyházkerületet a maga organisált egységes mivoltában, úgy, amint az az egyházkerületi közgyűlésben kifejezésre jut, lehet és kell egyedül érteni és felfogni. Vagy mutasson fel hát bárki is egyházi életünk folyamából egyetlen tényt, vagy bizonyítsa be ilyennek legalább lehetőségét, a mely az egyházkerület tényének tekintendő s mindamellett nem az egyházkerületi közgyűléstől származott! A mit az egyházkerületi közgyűlés tesz, azt tette az egyházkerület. Amikor tehát az egyházkerület van cselekvésre felhívva, nem állhat elő Péter vagy Pál egyháztag, sem egyik vagy másik egyházmegye, annyival kevésbé valamely gyülekezet vagy presbyterium — azzal, hogy én az egyházkerület körébe tartozom, én képezem az egyházkerületet, tehát engem illet a cselekvés joga, mert ily jog gyakorlására csupán az egyházkerület egyetemét képviselő egyházkerületi közgyűlés lehet hivatva. E felfogást támogatja nemcsak egyházi életünk gyakorlata, hanem maga a törvény is. „Több egyházmegyének az egyházi közigazgatás, kormányzás és rendtartás céljából felsőbb hatósággá egyesülése, alkotja az egyházkerületet.” (45. §.) És mi az egyházkerület ily felsőbb hatósággá való egyesülésében? Az

egyházkerületi közgyűlés! (47. §.) Nem egyházkerület tehát sem Debreczén, sem K. Bagos; és ennélfogva, ha a törvény világosan mondja, hogy az egyházkerület választja a konventi tagokat, nem választhatja azokat sem a debreczeni, sem más gyülekezet presbyteriuma, hanem egyedül az egyházkerületi közgyűlés. Az, a mit némelyek, ellentétbe állítva az egyházkerületet az egyházkerületi közgyűléssel, az előbbiben látni akarnak, létezik, igenis, de csak in idea, sőt fel is található, de csak a földabroszon. Az így felfogott egyházkerületet még soha sem látta senki választani, sem választás iránt intézkedni, sem általában semmi életműködést kifejtetni; — mert ilyesmire absolute képtelen. Az egyházkerület tehát, mint élő és működő egyháztársadalmi kör, egyedül csak törvényszerű szervezetében, t. i. mint egyházkerületi közgyűlés gondolható. Minden ezzel ellenkező okoskodás és törvényt magyarázat silány kártyavár gyanánt omlik össze a józan megfontolás hajszálynai érintésére is.

De hát honnan van mégis az, hogy az illetékes törvényszakasz világos rendelkezése, sőt egy százados gyakorlat ellenére, egyszerűen, minden alapvető előzmény nélkül, elkezdik komolyan vitálni, miszerint a konventi tagok választásának joga törvény szerint (47. §.) nem az egyházkerületet, illetőleg egyházkerületi közgyűléseket, hanem a gyülekezetek presbyteriumait illeti, sőt a mi több, e felfogás immár a gyakorlatban is csaknem általánosan érvényre emelkedik? Bizony e kérdésre nehéz volna megfelelnünk a törvény alapján, mert abban ugyan egyetlen szóval sincs kimondva sehol, hogy a konventi tagokat a presbyteriumok választják. A mit azonban a törvény ki nem mondott, kimondják azt helyette s ellenére e felfogás harcosai, rámutatván az egyházkerületekről szóló harmadik fejezet 53. §. f) pontjára, a melyben szórul-szóra ez áll: „a püspök, főgondnok, konventi tagok, egyházkerületi tanácsbírák és jegyzők választására nézve intézkedik; levéltárnokot, pénztárnokot, ügyvédet, számvevőt s minden más egyházkerületi hivatalnokot választja” — t. i. az egyházkerületi közgyűlés. E pont szerint tehát a konventi tagok nem tartoznának azok közé, a kiket az egyházkerületi közgyűlés választ, hanem azok közé, a kiknek választására nézve intézkedik. Intézkedik pedig akként, mint az ugyanazon mondatrészen foglalt többi tisztségekre nézve, t. i. választja a konventi tagokat is a presbyteriumok által. Ez az okoskodás menete. És nem lehet tagadni, hogy itt megállva s minden egyéb tekintet elől elzárkózva, e felfogásban megvolna az elfogadhatóságnak legalább némi látszata. De kérjük, szabad-e e pontnál megállanunk? Meg kell-e elégednünk a törvényt magyarázat fél munkájával akkor, a midőn látjuk, hogy a törvény némely pontjainak összeütközése folytán fenforgó bizonytalanság, az alkalmazás terén, könnyen végzetes tévedésbe ejthet bennünket; midőn jól tudjuk, hogy az alapelvek körül való ily tévedés oly alakulásnak válhatik forrásává, a melyeket egyházi törvényhozásunk soha nem szándékozt, elő nem készített s így előre nem is láthatott? Meg lehet-e engednünk azt, hogy épen autonomikus egyházi életünk belső körében hanyjunk fittyet esetleg, akár szándékosan, akár könnyenbívó egykedvűséggel a törvényesség követelményeinek akkor, a midőn egész egyházi önállásunk legerősebb bázisa, benn úgy, mint kifelé, mindig a legszigorubb törvényesség hangoztatása és köve-

tése vala? A ki e kérdésekre igen-nel tud felelni, az végre elvetette a gondját egyházunk jelenének, annyival inkább jövődjének!

Valamely törvény helyes alkalmazásának első és elengedhetlen feltétele mindenkor hitelességének előzetes megállapítása, vagyis a bíralat (critica) volt. Eltekintve a törvényt tartalmazó okmány hitelességi kérdéséről, az utáni felsőbb bíralattól, a mire nézve itt kétség fenn nem foroghat, teljességgel nem térhetünk ki a bíralat kötelessége elől a törvény részleteire, ez esetben az egymással ellentétben állani látszó két pontra nézve, hogy az utáni alsóbb bíralat segítségével, a melynek mindenütt helye van, a hol a törvény rendelkezése tekintetében kétségek támadhatnak, a törvény illető helyeinek szövege, ha szerkesztési hiba volna konstatalható, az ellenmondás elenyésztetése céljából kijavíttassék s ennek folytán a helyes törvényt magyarázat lehetővé tétessék. Minthogy a konventi tagok választása iránt intézkedő 56. §. értelmére nézve a már elmondottak s az alább felhozandók után semmi kétség fenn nem maradhat a dolog természete szerint, bíralat tárgyává kell tennünk e §-sal, mint a választás iránt direktre intézkedő, tehát mindenestre irányadó helylyel ellentétes 53. §. f) pont szövegének hitelességét.

Mi lehet az oka annak, hogy az utóbb idézett pont olyasmit látszik kifejezni, mintha az egyházkerületi közgyűlés a konventi tagok választására nézve csak intézkedési, nem pedig direkt választási joggal volna felruházva, a mikor a választási eljárás illetően megváltoztatásáról sem a zsinat előtt és a zsinaton soha, sem azután jó ideig szó sem volt? Akart-e valóban ilyesmit a zsinat? Ma már oly szerencsés helyzetben vagyunk, hogy részint a zsinati előmunkálatok tüzetes áttekintése, részint a kérdéses szöveg hely keletkezésére közvetlenül befolyt s épen ezért classicus tanuknak tekinthető zsinati képviselők tárgyilagos felvilágosításai alapján, a mint az L-nek*) e lapokban is közzétett alapos fejtegetései által már eléggé meggyőzőleg kimutatott, — ama kérdésre teljesen biztos és határozott felelet adhatunk.

Vessünk tehát mindenekelőtt egy futó pillantást a a törvény előkészítésére, a zsinati előmunkálatokra.

A határozatképes konvent eszméje, hosszas vajadás után, az 1873. évi ismeretes konventi szervezet által nyert először határozottabb alakot, annak szervezetét négy egyházkerület el is fogadta s azonnal életbe léptetni kívánta, s hogy az mégis egészen a zsinatig létre nem jöhetett, voka egyedül az volt, mert a tiszántuli egyházkerületly konventet a zsinat útján kívánt szerveztetni. E konventi szervezet szerint 40 választott tagja lett volna a konventnek. A választás iránt pedig a szervezet 3-ik pontja ekként intézkedik: „Az egyházkerületek konventi képviselőiket a fentebbi 2-ik pont szerint rájuk eső számban, felerészben egyházi, felerészben világi tagokból, különben is képviselők alapon álló közgyűléseiken, három évi időtartamra választják stb.” E szervezetet négy kerület tüzetesen tárgyalta, de sehol, még csak kisebb ségi vélemény gyanánt sem merült fel a presbyteriumok

*) Minthogy a vita folyamán már különben is nyilvánosságra jutott, nincs okunk titkolni, hogy azon kiváló erudícióval irrott cikkek Liska Nándor debreczeni jogtanár tollából származtak. Bannakik szervezet öbnszavaj s nedzsevezre

által való választás eszméje. E pontot elfogadta mindenik változatlanul, csupán a tiszáninneri kerület kívánta kiegészíteni azzal, hogy a választás titkos szavazás útján történjék. E körülmény legalább is jelent annyit, hogy 1873-ban még senkinek sem jutott eszébe a határozatképes konventet az egyházkerületek százados jogainak konfiskálásával s történeti önállóságának agyonnyomására hivatott formában alakítani meg.

De menjünk tovább! Alig négy év múlva az említett konventi szervezeti javaslat keletkezése után, 1877. ápril havában a tiszántuli egyházkerületi közgyűlés egy országos zsinat tartása iránt tesz indítványt, a mely a többi testvérkerületek által is minden ellenmondás nélkül, végzésileg elfogadtatván, ugyanazon év november havában Budapesten a zsinat előkészítése tárgyában határozati joggal felruházott konvent összeült s az előkészítés munkájához fogott. E konventen ugyancsak a tiszántuli egyházkerület részéről, ennek összes képviselői által (a kik közt ott találjuk a nagyemlékű Révész Imrét is) aláírt indítvány terjesztett elő, a melyben a már elvben elfogadott zsinat főteendői általánosságban kijelöltetnek. Ez indítvány harmadik alineájának végpontjában, előrebocsátott indokolás után, szóról-szóra ez mondatik: „Ezen s több efféle okoknál fogva, s ily viszonyok között lelkünkben óhajtuk mi is, hogy a legközelebbi zsinat törvényhozása állapítsa meg azon organikus egységet, a mely az alsóbb egyházi hatóságok kellő autonomiájának sérelme s a merev centralisatio ismeretes veszélyei nélkül véhelmezhesse, vezérelhesse és boldogithassa egyházunkat.“ Ugyancsak az indítványban ki van fejtve az is, hogy alkotmány szervezés terén ugy a „konsistorialis és bürokratikus emelet rideg uralma“, „valamint az egyház és iskolák virágzásával minél kevesebbet gondoló egyesek és érdekszövetségek s az ezek által vezérlett törvények zaklató zsarnoksága vagy lomhasága, valamint legújabb politikai minták, vagy épen social — demokrat ábrándok“ — mellőztessenek. S ez érdekből szükségesnek ítéltetik, hogy az alkotmány szervezés céljából kiküldendő második bizottság számára, legalább néhány sorban, már e konventből némi utasítás adassék. Szükséges „kimondani p. o. — mondja az indítvány — hogy a tervezendő alkotmány mérsékelt zsinat-presbyteri legyen, a nálunk eddig kifejtett s üdvösökül elősmert elveknek és intézményeknek... fentartásával; minél kevesebb tisztujításokkal, mert a gyakori s egész néptömegeket hullámszásba hozó tisztujításokat sem az egyházi élet fogalmából és céljából következőknek, sem a béke, rend és szabadság biztosításának érdekéből szükségeseknek miként nem tapasztaltuk, ugy nem is gondoljuk.“

A tiszántuliak ez indítványa a konvent által egyhangulag elfogadtatott. A következő napon (november 16.) Lónyay Menyhért gróf terjesztett a konvent elébe a tiszántuli munkálat kiegészítését célzó javaslatot, a melynek egyik pontjában ez foglaltatik: „a bizottság számára (értvén a zsinati előmunkálatok készítésére kiküldendő bizottságot) a következő irányt tűzi ki az egyetemes értekezlet“: „Az egyház szervezetére vonatkozó javaslatnál irányadóul szolgáljon az, hogy lehető egyöntetűség létesíttessék az egyház szervezetében; a javaslandó szervezet alkalmas módot

nyújtson a magyar protestáns egyházat közösen érdeklő minden ügyben egységesen intézkedni, érdekeit megóvni s jogait sikeresen védelmezni, — az egyházkerületeknek századokon át fejlődött és üdvösnek bizonyult intézményei és autonom jogainak sérelme nélkül.“ Lónyay grófnak e javaslata a konvent által szintén elfogadtatott; s midőn az előzmények után a törvényelőkészítő bizottság megválasztatott, a konvent ugyanazon jegyzőkönyvi pontban (8.) határozatilag kimondja, hogy „a tiszántuli egyházkerület konventi képviselői által benyújtott véleményben, mint a gróf Lónyay M. ur javallatában foglalt általános irányelvek a bizottság figyelmébe ajánlatnak; hogy ezek figyelembe vétele mellett — különben legjobb meggyőződését s belátását követve, — alkossa meg a javaslatban foglalt módozatok és eljárás mellett, a kívánt munkálatokat.“

Ily alapon és előzmények után indult meg a szervezkedés, a törvényelőkészítés fontos munkája. Az irányelvek általánosságban ki vannak tehát tűzve. És mik azon irányelvek tárgyunkra vonatkozólag? A mint az idézetekből világosan kitűnik, az egyház organikus egységének megteremtése, de az egyházkerületek századokon át fejlődött intézményei és autonom jogainak sérelme nélkül, s a nagy tömegekre kiterjedő gyakori és izgalmas választások lehető mellőzésével. Hát vajjon benne van-e a hatósági organikus gondolatában az, hogy az egymásból organice alakuló hatósági fokozatok mellőzésével fejezzük be a szervezetet? Nevezhető-e organismusnak az a fej, a mely nem a törzsből nő ki s így azzal semmi összefüggésben nincs, vagy az a törzs, a melytől a fej elválasztatott? Sem egyik, sem másik, sem külön, sem együtt; hanem igenis! organismussá válik akkor, ha a kettő közt természetszerű összeköttetés és életfolyamat létesül; ha t. i. az egységet kifejező egyházi főhatóság az egyházkerületnek, mint középhatóságnak leendő kifolyása. Hát azután, összeegyeztethető lenne-e azon határozottan kifejezett követeléssel, hogy az egység létesítése „az egyházkerületek századokon át fejlődött és üdvösnek bizonyult intézményei és autonom jogainak sérelme nélkül“ vitessék keresztül, az egyházkerületek egyik leglényegesebb autonom jogának, a kerületi önállás legfontosabb biztosítékának és kifejezőjének, a konventi tagok választására való történeti jognak az egyházkerületektől leendő elvonása s a presbyteriumokra szándékoló átruházása által az egyházkerületi hatóságnak lefelé megbénítása, felfelé pedig teljes kiszolgáltatása? És végül, a mikor a konvent az alkotmány szervezés egyik egyik irányelvét tűzte ki, hogy „egész néptömegeket hullámszásba hozó, gyakori tisztujítások“ mellőztessenek, vajjon lehetett-e szándékban az, hogy ily választások még oly térre is átvitessenek, a hol soha ezelőtt gyakorlatban nem voltak? Mindezen kérdésekre általános, de annál határozottabb tiltakozás foglaltatik azon érintett alapelvekben, a melyeket a törvényelőkészítéssel megbízott, és pedig tekintetben határozatképes konvent, épen a tiszántuli kerület képviselőinek collectív fellépése folytán irányadókn gyanánt kijelölni jónak látott. És épen a tiszántuliak lennének ma következetlenek akkori elveikkel szemben?! Ók nem tudnák ma, hogy akkor mit akartak?! Nem, ilyet nincs okunk elhinni; hisz élő czáfolat ily feltevés ellen épen a beadott

indítvány, s az a remélhető következetesség és szigorú törvényesség, a mely annak elfogadásában fog nyilvánulni. Kétségbevonhatatlan tény tehát ismét, hogy a zsinati törvények előkészítésére hivatott konvent működésének emez első stádiumán, 1877-ben sem merült fel még csak gondolata sem valami olyan egyházszervezésnek, a mely a célba vett közös főhatóságot a kifejtett lépcsőzetes egyházhatósági intézmények s ezek jogainak mellőzésével akarta volna megteremteni; sőt az előmunkálatok megtételére kiküldött konventi bizottságnak minden ilyes felfogással homlokegyenest ellenkező utasítás adatott, amaz idézett tiszántuli indítvány elvei alapján, a mely tudomásunk szerint épen b. e. Révész Imre által szerkesztetett. Szükségesnek látszik ezt jól megjegyeznünk ma, a mikor némelyek oly nagy hajlamot árulnak el a Révész Imre tekintélyével való visszaélésre, kapcsolatba akarván hozni az ő működését mindennemű oktanulással; annyira, hogy azok előtt, a kik tán nem ismernék épen az ő erős történeti érzékét s szigorúan autonomikus felfogása mellett is kiváló józan ítéletét, elhunyt jelesünk csakugyan valami agyafurt demagog színében tűnhetnének fel.

De haladjunk a törvénykeletkezés nyomain egy lépéssel tovább! A kiküldött konventi bizottságnak az alkotmány szervezéssel foglalkozott albizottsága, melynek előadója 1878. május 19-én Tóth Sámuel bizottsági tag választatott meg, munkálatát elkészítvén, annak alapján a nagy bizottság a szervezeti javaslatot 1878. folyamán megállapította. Köztudomású dolog, hogy úgy a Tóth Sámuel-féle előadói munkálat, mint a nagy bizottság javaslata, elajtvén a konventi intézményt, főhatóság gyanánt „zsinati bizottságot“, illetőleg „országos egyházi tanács“-ot kívántak szerveztetni, mely a püspökök és főgondnokokon kívül, többi tagjaira nézve a zsinattól kapta volna mandátumát, de határozott kikötésével itt is annak, hogy a választás az egyházkerületekre tekintettel történjék, úgy, hogy a zsinat választása mellett is, az egyházkerületek képviseltetése volt a kiegészítő gondolat. Mellesleg jegyezzük meg, hogy Révész Imrének is ily főhatóság lebegett szeme előtt. Természetes dolog, hogy e javaslat szerint konvent nem lévén, a konventi tagok választására nézve sem történhetett intézkedés. Még a konventi bizottság javaslatában az egyházkerületi közgyűlés jog- és hatáskörét tárgyzó 56. §. (megfelel a törvény kérdéses 53. §-ának) f) pontjában sincs szó sem az első, sem a második mondatrészben a konventi tagokról, mert nem is lehetett. De annál kevésbé volt szó arról, hogy a tervezett főhatóság tagjai a presbyteriumok által választassanak. Ilyesmire senki sem gondolt; hanem igenis! — gondoltak arra, hogy az ekként javaslatba hozott főhatóság „centralisáló, az egyházkerületek jogkörét csorbító“ ne lehessen, a mint ez az országos egyházi tanácsról szóló szakaszok bizottsági indokolásában szószerint olvasható. Akkor még nem úgy fogták fel a centralisáció veszélyeit, a mint ma némelyek! Akkor még nem a gyülekezeteket féltették saját választott testületeiktől, hanem épen e testületek becsesnek bizonyult történeti autonómiáját, valami ilyan főhatóságtól, a mely ez autonóm testületek szerves kötelékéből kiszakítva, természeténél fogva ezeknek előbb-utóbb nyakára ülhetne. Féltették az egyházkerületeket! (Vége köv.)

Tudomány és theologia.

(Folytatás.)

Alkalmazzuk már a tudomány ezen alapelvét Urunk életére és munkájára. Midőn mi, kik hiszünk, elkezdjük tanulmányozni Urunk életét és szolgálatát, azon ellenvetéssel találkozunk bizonyos kétkedők részéről: „de ti azon felvétellel indultok ki, hogy a természetfeletti lehető. Vessétek el ezen felvételt. Jöjjetek minden előítéllettől szabad lélekkel a vizsgálódáshoz.“ Mi feleljük: „de ti az ellentétes felvétellel indultok ki, azzal, hogy a természetfeletti lehetetlen, hogy a csudák hihetetlenek. Vessétek el ti is hasonlóképen felvételeket és hozzatok ti is minden, sőt még tagadólagos előítéletektől is szabad lelket ezen megmérhetlen fontosságú kérdés nyomozásához.“ Ha ők vonakodnak így cselekedni, elítélik önmagukat; mert a mi elméletünk, a mi felvételünk legalább is van oly valószínű, mint az övék; sőt, miként láttuk, sokkal valószínűbb. De ha ők így felelnek vissza: „de szükség, hogy legyen egy hathatós felvételünk, a miből kiinduljunk; vagy legalább azon esetben, ha összegyűjtöttük tényeinket, szükség, hogy alkossunk magunknak egy felvételt, mely összekösse és megmagyarázza azokat.“ Mi ebbe rögtön beleegyezzük és kötelezzük magunkat teljes készséggel, hogy azon felvételt fogadjuk el, mely legjobban magyarázza meg a tényeket.

Mik tehát a fenforgó tények? A tények, melyek följegyeztek az evangéliumokban és az egyház következő történelmében, röviden ezek: egy bölcsen kigondolt és fokozatos előkészítés sok századai után kijelentette magát Isten az embereknek egy ember személyében, ki azt igényelte, hogy ő az Isten fia; ki azt állította, miként meg is mutatta, hogy ő azért jött, hogy cselekedje és tárja föl az Isten akaratát. Ez ember úgy tanított, miként soha ember nem tanított, sem előtte, sem utána, adván a világnak új vallásos eszméket és oly fölséges és tiszta erkölcsi törvényt, minő sohasem villant meg egy bölcs, vagy bölcsész gondolatában. Még akarván mutatni egyszerre, ki ő és mily jó az Isten, végrehajtott ő sok csudákat, melyek nemcsak gyógyító és vigasztaló erejűek voltak, hanem egyszersmind megannyi leczkék, teljesen rakva mennyei bölcseséggel. De, bár ő a legjobb — sőt épen azért, mert ő a legjobb volt az összes emberek és tanítók között, gyűlölte, elvetette őt a világ; és végre, miként ő mindig előre mondta, a legkegyetlenebb és leggyalázatosabb halálra adta őt. Tanítványai, néhány szegény ember, nem nevelve senki más mint ő általa, elvesztettek minden reményt, midőn ő meghalt, bárha ő megígérte, hogy velök lesz ismét nemsokára. Midőn ő, ez ígérettel összhangzólag, feltámadt a halottak közül, nem tudtak ők hinni benne az öröm és csudákozás miatt. Feltámadása után negyven napig időzött velök, beszélgetvén nekik az Isten országára vonatkozó dolgokról és megígérvén nekik, hogy kiönteni fogja rájuk a maga Lelkét és elküldeni fogja őket épen azon világ meghódítására, mely elvetette őt. A megszabott időben csakugyan megkapták ők az ő megígért Lelkét és elindultak, fölléptek ők munkára ezen Lélekben. Mielőtt három század telt volna el, meghódították ők az egész polgárosult világot és a kereszt homályba borította a császárok trónját. Azóta, bár a hitet, melyet Krisztus tanított, szörnyen megrontotta az egyház és a törvényt, melyet

ő adott, nyilván megszegették azok, kik az ő szolgáinak adták ki magokat, felemelte és megtisztította mégis azon hit és törvény az emberi élet minden oldalait és így a világ egy más szívet kapott és egy más arcot visel. És minden korban, bármilyen gyengeség és romlottság mellett is, voltak és vannak ezek és ezek, kikben a Krisztus sajátképi szellemi élete újra és újra teremtett és teremtetik, úgy hogy ők is legyőzték és legyőzik a világot és éltek és élnek Istennek épen az által, hogy éltek és élnek az emberek javára.

Mindez csak egy szegény és tökéletlen kivonat a Krisztus életének és munkájának tényeiből. Igazságot tenni azoknak kötetek, melyek az egybeforrott lángész és ihletés szabaddá tevő nyomása alatt iratnának meg, volnának szükségeseink inkább, mintsem ezen csak egyszerű mondatokba foglalt kivonatos kép, melyet itt előmutatni képesek vagyunk. De ezen csak egyszerű kivonat alapján is bátran és félelem nélkül hivatkozom bármely észszerű emberre és kérdezem: melyik felvétel alapján magyarázható meg jobban Krisztus Urunk élete és mindaz, mi abból áldásképen áramlott szét — a természeti felvétel alapján-e, vagy a természetfeletti felvétel alapján? Ha azt mondjuk, hogy még a legjobb ember is csak egy ember, bár a legjobb, akkor hogyan adunk számot az ő világos igényéről, hogy ő több, mint ember? hogyan adunk számot az ő csudáiról, az ő feltámadásáról a halottak közül és az ő mennybemeneteléről? Sőt ha elszakíthatnók is az ő életének csudás elemét ugyanannak pusztán természeti és emberi elemétől, még akkor is, hogyan adhatnánk számot az ő gondolatainak megközelíthetetlen emelkedettségéről, az ő erkölcsiségének föltétlen tisztaságáról és gyöngédségéről, az ő szavának bámulatos és meglevenítő hatalmáról? Hogyan történik az, hogy ő, a szegény, az iskolázatlan, a tanulatlan zsidó tette az összes idők legnagyobb szellemi felfedezéseit, lehelte a legfelségesebb, a legegyetemesebb, a legtisztább és legmennyeibb szellemet, mely dagasztotta valaha az emberi keblet és öntötte szellemét és páratlan felfedezéseit oly átható, oly hatalmas és oly egyetemes formákba, hogy azok a szó teljes értelmébe elbűvölték és meghódították a világot és kényszerítettek erkölcsileg minden következő korban ezreket és ezreket, hogy éljenek egy igazán önzetlen, szellemi és isteni életet?

Megvallom, nem tudom belátni, hogyan felelnek meg ezen kérdésekre azok, kik a pusztán természeti felvételhez folyamodnak és kik azt állítják, hogy Krisztus egyszerűen csak a legegyetlenebb képességű és a legkitünőbb adomány ember volt. Elöttem legalább képtelen felvételök számot adni még azon tények csekély maradványáról is, melyeket ők Krisztusra nézve igazak gyanánt engednek meg; míg az még annyit sem tesz, hogy csak érintse a megtestesülés, a feltámadás és mennybemenetel ama szélesebb körű tényeit, melyek javára nekünk éppannyi bizonyosságunk van, mint az ő tökéletes jelleme és föltétlenül tiszta erkölcsisége javára. Másfelől azonban a természetfeletti felvétel, azon felvétel, hogy ő az „Isten velünk” volt, számot ad minderről, mi róla tudósítatik, mindenről, mi föléle állítatik — az ő megtestesüléséről, az ő csudáiról, az ő feltámadásáról, az ő mennybemeneteléről, az ő elbámító, de eltagadhatlan hatalmáról az emberek, mégpedig a legjobb és legbölcsebb emberek szellemei felett, — tehát mindezekről nem kevésbé, mint

az ő szeplőtlen jelleméről, az ő fölséges tanáról, az ő tiszta parancsáról és tökéletes ételszabályairól. Ha azon felvétel a legjobb, mely legjobban magyarázza meg mindazon tényeket, melyeket annak meg kell magyaráznia, akkor bizonyára csak akkor cselekszünk jól és bölcsen, ha alávettjük magunkat ezen legfőbb és páratlan hatalmú ember lábaihoz és így kiáltunk fel a kételkedő Tamással: „Igen Uram és én Istenem!”

Bethlendi E.

(Folyt. köv.)

Politika az egyházban.

De vakmerőn s hivatlanul

Eláll harmadik

Arany: Walezi bárdok,

Könyves Tóth Kálmán úr a lapok legközelebbi számában fáradságot vesz magának K. A. urat, és a konventi képviselők választásában felszólalók egyik pártját úgy tüntetni fel, mint akik a közvéleménnyel dacz olva bátran kimondják nézeteiket, és különösen pártfogásába veszi K. A. urat S. J. úr ellenében. Nem hiszem, hogy K. A. úr megköszönné az olyan pártfogást, mely őt és társait úgy tünteti fel ezen ügyben, mint akik a közvéleménnyel daczolnak. De meg mi szükség volna a közvéleménnyel daczolni olyan kérdésben, amelyben ő S. J. úr mellett harcol? Hiszen K. A. úr minden igyekezete épen oda van irányozva, hogy a konventi ügyben magát a népszerű és a többi egyházkerületek által el nem árult autonómia védője gyanánt mutassa be, és a superintendia közvéleményét mindenféle ijesztgetésekkel, dobbal trombitával alarmírozva, elfogadtassa vele a maga szabadságát — és autonómia — mentő vezérszeréjét.

Csak az a baj, hogy nem mindenki hiszi el, hogy ott ahol valaki akár testgyakorlatból akár más okból nagyot ugrik — szükségképen árok is van, és nem mindenki hajlandó hőstettnek ismerni el a nyitott ajtó betörését. Bizony a konventi képviselők választásának bármelyik vitatott módja sincs a protestáns autonómiával semmiféle összeütközésbe, sőt még csak közelebbi viszonyban sem. A reformált egyháznak, miután democraticus és autonomicus alapjai a maga teljes szervezetével és szervezetében vannak biztosítva, ebből a szempontból teljesen mindegy, akár a gyülekezetek, akár a superint. gyűlés válaszszák a konventi képviselőket.

Miért tehát a nagy vita? Mielőtt erre felelnék, K. T. K. urnak egy pár szót. Valóban cikkének azon részén, amely a K. A. és S. J. közötti vitába beléelegyedik, olyan ártatlanság ömlik el, ami lefegyverezi az ellenfelet. Ezért bizony nagyobb büntetést nem érdemel, mint amiben a lapok szerkesztőjétől részesült, az által hogy ez — cikkét kiadta.

K. T. K. ur abból indul ki, hogy K. A. urnak nincs mit vitatkoznia tovább S. J. urral, mert ez az ő érvei közül egyet sem döntött meg. De hát ha ő ezt hiszi, miért vitatkozik tovább? Azután meg azt mondja, mutassa ki maga a tényállás, hogy kinek van igazsága. Bizony pedig a tényállás azt soha sem fogja kimutatni. Nem is olyan természetű a tárgy, a vita, hogy a tényállás eldönthetné mindaddig, míg a superintendia nem határoz. Tehát ha már valaki beleszól, új érvekkel kellene előállani, nem pedig csak ismételmie és commentálni a mester szavait. Teljesen felesleges volt tehát K. T. K. urnak

az elfogulatlan ítész, helyesebben a Sancho Panza szerepét vévén magára, az ő ura mellett lánsát tömni.

De mindezekre, valamint a K. T. K. ur azon vádaskodására, hogy miképen kompromittálja alaptalanul S. J. ur eszérs társait, miképen ismétli ezt hangsúlyozva és nyomatékosan, hájónak látja S. J. ur dolga megfélemleni. Én egyedül ezekért fel nem szólaltam volna.

Amiért én felszólalok, ami ellen én tiltakozom, az a K. T. K. ur czikke végén lévő vakmerően naiv nyilatkozat az egyházunkban tüött politikai szereplésekről. Vakmerően tagadja ilyenek létezését, elcsépeelt frázisnak, lejárt kortesfogásnak nevezi azon méltó vádat, és szomorú igazságot, hogy superintendenciánkban politikai pártoskodás démonai kísértének. Pedig nemcsak ennyi igaz. Nemcsak kísértének, hanem köztünk laknak, és nem egy helyen fészket raktak és uralkodnak az egyházban. És nem azok a férfiak a hibások, akiknek beleegyezésével és segedelmével ez megtörténhetett, mert ezek közt sokan vannak egyházukat buzgón szerető hivek, hanem a vezetők, kik alptalan rémlátásaikkal ijesztgetéseikkel és fáradhatlan korteskedéssel tévutra vezették őket, midőn elhittették velök, hogy a párt diadalra juttatásához nélkülözhetlen az egyháznak kezökbe kerítése, ahol csak lehet.

Van-e aki ezt ne lássa, sőt itt Debreczenben ne tudja? Tudja és érzi mindenki, K. T. K. urnak is tudnia kell. A ref. egyház ügyei, a papválasztástól kezdve a presbyterium megalkotásáig már évek óta politikai párt szempontból intéztettek, sőt a politikai párt szempontok a superintendenciái legtöbb ügyébe és kérdéseibe be vannak erőszakolva. Sokan talán ártatlanabb küzdelemnek tartják mint a milyen. De már eddig is vannak szomorú következményei, igen sokaknak félrevonulása az egyháztól, meghidegedése az egyház iránt. Pedig az eklézsia a hívőknek összesége, és a lelkipásztornak első kötelessége a hiveket együtt tartani.

És mi lesz, ha ez tovább is így tart, ennek a politikai pártoskodásnak eredménye egyházkerületünkre? Vetettél minket nevelésre a mi körülünk valóknak. Vetettél minket példabeszédül, és főcsóválásra minden nemzetiségeknek mondja a Zsoltáriró. (44. Zsolt. 14, 15.) Nem könnyű dolog vallását és egyházát szerető embernek e szomorú tüneményről keserűség és harag nélkül szólni. Azt mondja Ézsaiás próféta: „Nincsen nekem haragom, jöllehet ha a tövissel és galagonyával valaki szembe bocsát viadalra, azokat mind meggyújtánám.” (Ézsaiás 27, 4.) Ez a meggyújtani való tövis az egyházban a politikai pártoskodás, tekintet nélkül arra, melyik párt érdekében történik.

És mit mond mégis K. T. K. ur? Azt kérdi „kik tették superintendenseinket püspökökké, főgondnokainkat püspökeinket főrendiházi tagokká, és így politikai faktorokká?” Ez a legvakmerőbb naivság, mely úgy a sorok közt azokat meri vádolni, akik az ő politikai ellenfelei, és akik fájó és aggodalmas szívvel küzdenek az egyházi politizálás ellen.

És csakugyan nem tudná K. T. K. ur, kik tették? Superintendensekké és püspökökké tették a mi egyházi kormányzóinkat a 16, 17, 18 és 19-ik század egyházi törvényei és nyelvhasználat, és legújában a zsinat, az egyház egyeteme. Főrendiházi tagokká és így némi részben politikai faktorokká pedig tette Magyarország alkotmányos országgyűlése, a magyar törvényhozás. De ki tette némely papjainkat politikai faktorokká?

Önmaguk, és a velük gonosz játékot űző démon, melyről S. J. ur emlékezik.

Egy pár szóban elmondom őszinte véleményemet a conventi tagok választásának kérdéséről is. Ennek bármelyik vitatott módja sincs autonomiánkkal ellenkezésben. A zsinati törvények ide vonatkozó pontjai többféle képen lévén magyarázhatók, annak meghatározása, hogy melyik mód alkalmazásának, a zsinatig a superintendenciákat illeti. A többi három superintendencia a gyakorlatban volt választási módot fogadta el, és ott senki se volt, aki a kérdésből autonomiás vitát akart volna támasztani. Hogy a mi superintendenciánkon sokan vannak, akik a másik mód szerint akarják, annak oka a könnyebbé, célszerűség és a dolog logikáján kívül egyedül az, mert nem alaptalan aggodalmakat táplálnak az eddigi tapasztalatok után, hogy azon párt, mely egyházkerületünkben az egyházba a politikát behozta, ezt a kérdést és a választásokat is pártezőkora akarja kizsákmányolni. Akármit határoz ez ügyben a superintendenciális gyűlés, az egyház autonómiaja nem fog csorbát szenvedni, az egyháznak még e vvel semmi érdeke veszélyeztetve nem lesz. K. T. K. urat pedig arra kérem, hogy ne az olyan törekvések ellen vitézkedjék, amelyek egyházkerületünk függetlensége ellen látszanak irányulni, amint maga mondja, hanem az olyanok ellen, amelyek valóban az ellen irányulnak. És ezek közé tartozik az egyházban való politizálás is.

Amicus personae inimicus rei.

Válasz a „könnyű gondolatok“ stb. című közleményemre „észrevételek“-et tett „S.“ lelkész urnak.

Örülök, hogy az eszmék, amelyeket „könnyű gondolatok“ stb. cz. közleményemben felvettem, „S.“ lelkész urnak figyelmét magukra vonták s az igen komoly kérdések szellőztetésére vonatkozólag „észrevételek“-et tesz, mint mondja, „tévedéseimet kimutatja.“ Helyes! Én egyáltalában nem haragszom érte, ha tévedéseimre figyelmet tesznek, főleg ha „idős ember“ jóakarattal teszi azt, mert megvagyok győződve, hogy mind az ügynek, mind személyemnek javát akarja és munkálja. Fialat ember bármennyire tapintatos, körültekintő legyen is, mindig jó, ha van mellette egy idősebb ember, a ki ha az ifju ur nagyon ugrál, azt mondja: „barátom vigyázz, nézzed csak a gerenda alacsonyon áll, megütöd a fejedet.“ Én az ilyen jóakaró tanácsot osztogató idős embert nem „buzditani“, annyival kevésbé „dorongolni“ akarom, hanem tanulni akarok tőle, példáján buzdulni, eljárásán lelkesülni. A ki nyiltan, felémelt fővel elmondhatja azt, hogy ő „minden különös meghívás nélkül szokta felkeresni a betegeket, olvas előttök a bibliából, imádkozik velök és érettek az övéikkel“, „a confirmációra való előkészítést a törvény idevágó rendelkezése előtt maga végezte s végzi most is“, engedelmet kérek, az már nem csak predikátor, nem csak hivatalnok, hanem „evangyélita“ is és előtte teljes tisztelettel hajlunk meg; azért szívesen felkérem „S.“ urat, máskor írja alá közleményének a nevét, hadd tudjuk, kit kell tisztelni személyében.

És most engedje meg „S.“ lelkész ur, hogy az „észrevételek“ némely pontjaira reflektálhassak, legalább a vádat, a mennyire lehet, magamtól elhárítsam. Mindenekelőtt

ugy tüntet fel engem „S.“ ur, mint a ki közleményemben a „magyar Sion“-t akarom megleczkéztetni.

Ezen súlyos vádra egész jó lélekkel csak annyit mondhatok, hogy tanítványnak tartom magamat, a kinek még sokat kell látnom, hallanom, tanulnom s mint ilyen nem érzem magamat hivatva arra, hogy a „mestereknek“ leczkét adjak; ha azonban tétlen közönyösségében valaki — a ki bizonyára nem mesterem — azok által, a miket mondtam, feszélyezve érzi magát, azzal legkevésbé sem törődöm. Az orvos is ott tapogatja a sebet, a hol legjobban fáj a betegnek.

Nem kell a hívek olynemű lelki goudozása, a melyet én akarok, mert „páristás“, mondja „S.“ ur, mi pedig „kinőtünk már a gyermekruhából“, Páristás!? ha jó, szép és nemes valami, mégha buddhistás is, akkor is elsajátítom s felebarátom és magam lelki üdvére érvényesítem és használom. Mondják — igaz, hogy kevés hihetőséggel — hogy az „uriimádságot“ a Megváltó a Zendavesztából állította volna össze, kinek jutna azért eszébe azt mondani, hogy az „uriimádság“ zoroaszteres? A szép és jó nem egyeseké, nem is felekezeteké, hanem az egész emberiségé, az közös, nem lehet részekre osztani. És mikor a lelkész a család felnőtt tagjainak lelkét gondozza, ugyanakkor a kised lelkét is ápolja, mert a gyermek ugyszólván az anya tejjel szívja magába erkölcsi életének principiumát és így már a bölcsőnél kezdődik a hívek lelki gondozása. Szomorú dolog, hogy „kinőtünk a gyermekruhából“, mert azzal együtt a tiszta keresztyéni élet szép ruházatát is levetettük. Új ruhát csináltak most már híveink, felnőt, nagy embereknek való, a hitetlenség, templomkerülés, istenkáromlás, erkölcstelen élet rossz posztójából szövetik; — mások meg, — feltűnési viszketegségből-e, vagy ujságvágyból? egy egészen új anyagból készítettnek magoknak hosszú ruhát, közönségesen úgy hívják: hogy „nazarénus köpenyeg.“ Én hiszem, — pessimista épen nem vagyok, — hogyha a cura pastoralist olyan buzgalommal és igyekezettel gyakoroljuk, mint „S.“ lelkész ur, híveink ismét a keresztyéni élet és lelki alázatosság ékes palástjába fognak felöltözni.

A „hókusz-pókusz“ én sem kedvellem, a puritán kálvini tanoknak csak oly igaz rendíthetetlen híve vagyok, mint bárki más, azért az urvacsorát én sem akarom a katolikuskok „exeuntium sákramentom“-ává tenni; kérem „S.“ urat, tegye fel ezt rólam.

A fődologra nézve, hogy t. i. „a lelkész vegye át a népiskolában a vallás tanítását“, bocsásson meg „S.“ ur, ha kimondom, hogy nem egészen igazságos volt velem szemben. Én nem mondtam azt, hogy „a tanító azért nem taníthatja a vallást, mert a természetrajz nagy mérvben taníttatik és követeltetik“, csak azt állítottam, hogy „most ez a fő“ és ezt úgy értettem, hogy különös nagy súlyt fektetnek reá, a mi ellen különben nekem semmi kifogásom nincs, mert a természettudományi tárgyaknak én is nagy barátja vagyok s elfogadom Wiseman állítását, hogy „az őszhangzatban van a kinyilatkoztatással“, de mert a reális és melléktantárgyakkal annyira el vannak foglalva tanítónk, hogy a vallás tanítására alig tudnak időt szakítani; szerintem e körülmény is igen nyomós ok arra nézve, hogy a lelkész tanítsa a vallást a népiskolában. Az akadémia február hó 8-ikán tartott ülésében, Láng Lajos a népoktatásról — ez idő szerint a legaktuálisabb kérdések egyikéről

értekezvén — azt mondja, hogy a tanítók túl vannak terhelve. Ha már az állami iskolákban is a tanítók túlterheléséről lehet panaszkodni, pedig ők vallástanítással nem foglalkoznak: akkor nagyon meg lehet érteni, ha felekezeti iskoláink tanítói nem lévén képesek terhes kötelességeiknek megfelelni, nyiltan, vagy hallgatag odavetik: „lehetne biz az jobban is.“ (Lásd „Prot. népiskolai Lap.“ Egy tanító „a vallástanítás és a 6 osztályu népiskola“ cz. cikkét.) Én azt hiszem, hogy ezen túlterheletés egyik főoka annak, hogy sok helyen a tanítóban a tanügy lelkes bajnoka helyett egy elfáradt, enervált, csupán a mindennapi kenyérért dolgozó napszámot találunk.

A kinek 5 véka buzát akarnak vállaira felrakni, pedig csak négyet bír el, azon meggyőződésben vagyok, hogy az erejét meghaladó ötödik vékát átadja annak, a ki segíteni akarván rajta, tőle azt szívesen kéri. Ne tessék félni, nem kerül konfliktusra köztünk és a tanítók között a dolog, ha a vallástanítást átakarjuk tőlük venni; a jóakaratu segítséget nem fogják „merényletnek“ bélyegezni s még csak „tönkre silányítva sem fogják magokat általa érezni.“ (Lásd „Prot. Népiskolai Lap“ 6-ik sz. „A vallástanítás és a 6 osztályu népiskola“ cz. cikkét.)

Jóakaratu buzgalmába, védelmébe veszi „S.“ lelkész ur Darvint is s azt mondja: „Darvin sohasem állította, hogy az ember a majomtól származik.“ Ezt ugyan én sem mondtam róla, mert ezen kifejezésem: „kézzel foghatólag be van bizonyítva, hogy az ember a majomtól származik“, csak egy kis gyenge irónia akart lenni és semmi más; de mégis kérdezem, hogy mikor Darvin „az ember származása és nemi kiválás“ cz. munkája 21-ik fejezetében azt mondja: „Az ember sohasem volt egy külön teremtés műve, hanem valamely alantabb álló organizmusból fejlett ki, a mely a mi mostani tengeri ascidiánk lárváihoz hasonlít legjobban. Ez (az alantabb álló organizmus) aztán a hosszú átváltozási folyamat és a természeti kiválás következtében tökéletesedvén, úgy látszik, hogy az ember egy szőrös négylábútól származik, mely farkkal és hegyes fülekkel volt ellátva, fákon élt, a négykezűek csoportjába tartozott, az „újvilági majmok őseit képezte“, ismét kérdezem: mit csinál Darvin, hanemha családfát a hómó prudens számára? A ki empirikus módon buvárkodik, az nem bizonyít „ugylátszikal“ -- mondja Virchov — és csak azt nyilvánítja igaznak, a mit valóban be is tud bizonyítani, a ki ellenben csak elméletileg construál, mint azt Darvin teszi, a „transformismusról“ szóló ismeretes tanrendszerében, az beleülhet a nagyapó karosszékebe és szivarfüst mellett a legcsillogóbb tanrendszert eszelheti ki, de aztán el is mondhatja ama bizonyos professornal, a kiről beszélnek, hogy azt mondá: „Én ehez nem értek, de nekem előadásokat kell róla tartanom.“ Milyen volt a Darvin „vallásos“-sága, a midőn nem pirul kimondani, „hogy a morális élet alapja nem Isten, hanem a társulási ösztön és rokonszenv“? Én nem tudom, — ha megmagyarázza „S.“ lelkész ur, megköszönöm.

A valódi természettudományból, a milyen volt a Copernikusé, a ki önkészítette síriratában is azért könyörög, hogy a Krisztus adja meg neki, a mit a keresztfán a latornak ígért, — a Newtoné, — a Herschelé, a ki az Isten nyomát látja mindenütt a világon, — az Oerstedté, a ki buvárkodásában az Örökkévalót keresi: elhiszem, hogy egy korty

is Istenhez vezet, de a Darwin, Feuerbach, Vogt, Moleschott, Büchner szerinti természettudomány az állatiasság fertőjébe nyit utat.

Végül: a Hugó V.-től vett idézet a „Cath. Világszemle“ 1879. évi április 15-iki füzetében felfalálható.

Bárándi

Szabó József,
ev. ref. segédlelkész.

Egy lelkész kibúcsúzása gyülekezetéből.

— Kisujszállás, 1886. márczius 28. —

Ugy hangzottak a fülekbe harangjaink zúgó hangjai, mintha gyászra hívnák egyházunk tagjait és a bús zúgásra siettek öregek, ifjak, fiak, leányok, apák s anyák templomunk tornácába, hogy még egyszer hallhassák annak ajkáról a szent igéket, ki 16 esztendőn át vigasztalta a csüggedőket, lelket, buzgóságot öntött szíveikbe, — nagy, téres szentegyházunk néhány percz alatt megtelt, üres hely nem volt szemlélhető.

Elhangozván énekeink, fellépett a szószékre Illyés Bálint, búcsúbeszédet tartandó. Néma csendben várta ajka megnyílását az őt szeretettel ölelő nép, midőn elhangzott ajkairól a szent ige: „Szeressétek egymást, mint én szeretlek titeket“, megható volt látni az arczokon a megindulás fájó vonásait.

Gyönyörűen, fontos, meggyőző szavakban rajzolta azon szeretetet, melynek a lelkipásztorban meg kell lenni az egyház minden ügyei, nevelési, tanítási intézeteiben, milyenek kell lenni azon szeretetnek, mely feloleli a hitszeretetet, a tudományt, miveltiséget, erkölcsiséget. Ezek voltak, mondá, lelkészkedésének feladatai, művei, ezeknek igyekedett érvényt szerezni.

Lelkesíté, buzditá híveit, hogy jövőben ily szeretettel ápolják, emeljék azokat, mikben ő munkálni törekedett.

Bezárta a búcsúünnepélyt a dalárda bús éneke.

Megható, magasztos, lélekemelő az, mi ezután a szent falakon kívül történt.

Az egyháztanács küldöttsége lakhelyére menvén kifejezést adni a hálás érzetnek, mely a nép szívében lángol, átnyújtotta azon értékes szép albumot, melyet az egyháztanács minden tagja aláírt.

Ezután barátai, jóismerői bizottsága jelent meg előtte, érdemei méltánylásáért, baráti érzelmük nyilvánításával átnyújtották neki a 130 frtos gyönyörű billikomot.

A baráti kör eltávózása után a tanári és tanító kar megható érzések közt nyújtotta át az egyszerű szép ezüst poharat örök emlékül.

Ezekben még nem állapodott meg a közszeretet nyilvánulása, az egyháztanács ugyanis egy szívvel s lélekkel elrendelte az egész évi 1887-ik év 1-ső napjáig lelkészi díj kifizetését. Magasztos példája a közszeretnek!

Második eset, hogy a kisujszállási egyház ily kitüntető módon adta jelét jeles lelkésze iránti hő szeretetének és méltánylásának.

Az első eset, midőn örök emlékü lelkésze Dorka Ilyésnek emelt oszlopot 1858-ban a köztemetőben.

Ne jajgassatok hát kételkedők, hogy kialudt volna híveink szívében a szeretet, a közméltánylás, érdem, elismerés,

tiszta jellemű, ékes beszédű és tudományos készültsgű lelkészeink iránt. Mely lelkészeket az általános közbizodalom, a közszeretet választ, nem mesterséges utakon-módon: az ilyenek eltávóztak, vagy holtok után is a nép szívében élnek, nemes működésükre hálásan emlékeznek.

A búcsúzó Illyés egyháza iránti szeretetét nemcsak szóval hirdette, hanem elválásakor nemes tettével is igazolta — szép lelkű neje Szabó Karolina osztóva a nemes tettben — az által, hogy 100 frt alapítványt tett, melynek évi kamata évenként felváltva egy jóra való, majd szép rajzó és jeles éneklő tanulóknak adatik.

Nemcsak szellemi, hanem nemes tettbeni emléket is hagyott maga után.

Isten veled kedves hű pároddal, légy mindvégig boldog!

Keszi Hajdu Lajos.

Debreczeni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A debreczeni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése f. évi április 1-én tartatott Debreczenben. A gyűlés egész napját igénybe vevő tárgysorozatból, mint fontosabbak s bizonyára más egyházmegyék közgyűléseit is foglalkoztató dolgok kiemelendők: a közalap kezelési szabályai, a konventi tagok választása s az 1885. nov. konvent jegyzőkönyvének 58. számában foglalt alapszabálytervezetek.

A közalap kezelési szabályai felett ezuttal először volt alkalma egyházmegyénknek nyilatkozni s bizony általános nemhelyesléssel találkoztak azok; annyira, hogy a hozott végzés szerint, felkéretik a főt. egyházkerület lépést tenni a főt. konvent előtt az iránt, hogy ama szabályok, mint a legnagyobb mértékben gyakorlatiatlanok és kivihetetlenek, egészben megváltoztattassanak s tétettség oly intézkedés, hogy a közalap évi járuléka, az eddigi arányokban, lélekszám után vettéven ki, minden egyes gyülekezetnek belkörü intézkedésére hagyassék az, hogy évi járulékat honnan s mily módon állítja elő.

A konventi tagok választásának régóta vitatott kérdésében egyházmegyénk többségének véleménye a presbyteriumok által leendő választás mellett szól.

A konventi jegyzőkönyvben foglalt alapszabálytervezetek előbb már a február 18-iki lelkészi közértekezleten s most a közgyűlésen tüzetes bírálat alá vétetvén, azok mindenikére lényeges módosítások javasoltatnak. Nevezetesen: a tűzkárbiztosító intézet alapszabályainak 3-ik §-ára nézve — mely „tekintet nélkül a biztosított javak állományára“, évi díjul a biztosított összeg 1/2%-át szabná meg — kimondatott, hogy ez épen azon egyházak nagyobb megterhelhetését vonná maga után, a melyek igyekeztek és igyekeznek épületeiket szilárd és kevésbé éghető anyagokból építeni fel; következőleg nem mint eme §. célozza, hanem épen ellenkezőleg, a biztosított javak állományának teljes tekintetbe vételével, állapítandók meg az évi díjul szolgáló százalékok, olyformán, mint ez más biztosító intézeteknél is történik. A 7-ik §-ra nézve az a változtatás hozatik javaslatba, hogy a lelkészek, kik a sokszor egyedüli vagyonaikat képező ingóságaikat ezután sem fogják biztosíthatni, tűzkáraik esetén, ezeknek helyreépítési czimén, ama biztosító intézet működésének megkezdése után is, segélyeztessenek az egyházi közalapról.

Az országos lelkészi és tanári nyugdíjintézet felállítását — szemben azon helyes — s a lelkészekre nézve lehető legjobb gyakorlattal, melyszerint az elaggott vagy elnyomrodott lelkész, kellő helyettesítésének feltétele alatt, halála napjáig hivatalában és fizetésének élvezetében maradhat — nem óhajtja egyházmegyénk; csak akkor és azon feltétel alatt járulhatna ehhez, ha ez intézet a nyugalmazott lelkész részére egész fizetésének megfelelő nyugdíjat adhatna. Egyébiránt, a mennyiben ez intézetre vonatkozó alapszabályok részletesebb kidolgozását későbbre igéri a konvent, addig sem a most közlött tervezethez tüzetesen hozzá szólani, sem a felállítani szándékolt nyugdíjintézet irányában bármely kötelezettséget is vállalni, egyházmegyénk nem hajlandó.

Az országos lelkészi és tanári özvegy-árvai gyámintézet alapszabálytervezetének 15., 16., 17. és 18-ik §§-ait, mint nagy áldozatokkal fentartott egyházmegyei gyámintézetünkre nézve igen sérelmeseket, egészen kihagyandóknak véleményezi egyházmegyénk, határozottan kijelentvén, hogy gyámintézeti alaptökének egy §-al „gazdátlan vagyonnak” mondani ki s mint ilyet eltulajdonítani soha és semmi körülmények közt nem lehet. Ugyanezen tervezet 7. §-át, a mennyiben az a lelkészekre vonatkozik, szintén helyteleníti s kihagyandónak véli egyházmegyénk, mint olyat, mely a lelkészi özvegyeket és árvákat, a rájuk nézve eddig oly áldásosnak bizonyult kegyeleti év intézményétől, ha egészen meg nem fosztja is, de ennek azokkal közlött jótéteményét tetemesen megnyirbálja.

Ezekon kívül egyházmegyei gyámintézetünk módosításának rég vitatott kérdése is megoldást nyert azzal, hogy az egyházmegyénk kebelében egyik egyházból másikba változó lelkész első évi jövedelmének nem egészen felét, — hanem csak azt a különbözetet köteleztetik a gyámintézet pénztárába befizetni, mely elhagyott és újonnan elfoglalt állomásának fél-fél fizetése közt mutatkozik. Kimondatott továbbá, hogy a más egyházmegyéből egyházmegyénk valamelyik egyházába választott és ide ájtjövő családok lelkész az első 5 év alatt évi részvénydíjának kétszeresét fizesse a gyámintézeti pénztárba. Azokkal szemben, a kik ez intézkedésben netalán szükkeblőséget látnának, megjegyzem, hogy ilyformán megadóztatták magokat az egyházmegyénk kebelében szolgáló lelkészek is, mikor 1875-ben az évi részvénydíjakat, az azóta folyvást gyakorlatban levő magas összegekben állapítván meg, kimondották egyszerűsrimind, hogy bár 1875-től kezdve minden lelkész az új részvénydíjakat tartozik fizetni: mindazáltal ha 1880-ig, tehát 5 év alatt, valamelyik elhalna, özvegye és árvái csak a régi, a mostaninak mintegy $\frac{1}{4}$ részét tevő gyámdijban fognak részesülni. A mit tehát e gyámintézet terhét régóta viselő lelkészek magokra nézve helyesnek láttak, nem lehet az méltánytalan e gyámintézet jótéteményébe egyenesen belépendő, de annak terheiben addig részt nem vett lelkésztársakra nézve sem.

Érdekes volna talán némelyekre nézve, még egyet s mást közleni a terjedelmes tárgysorozatból, de hogy igénytelen tudósításom hosszúra ne gyuljon s a szíves olvasó türelmével vissza ne éljek, a többit ezuttal elhagyom.

Csak arról az ünnepélyes pillanatról emlékezem még meg, mikor a közebed alkalmával, egyházmegyénk osztatlan szeretetben részesülő veterán lelkésze s egyszersmind

egyházkerületünk érdemteljes püspöke életének 70-ik évfordulója alkalmából, — melyre vonatkozólag egyházmegyénknek ezuttal volt először alkalma jó kívánatait, mintegy testületileg nyilvánítani, — többek által felköszöntetvén, a szív őszinte szavával kiáltottunk rá „éljen”-t. Isten hallgassa meg az akkor kifejezett jó kívánatokat s egyházmegyénk díszét tartsa meg számunkra sokáig! Y.

Könyvismertetés.

1) Tanfelügyelői jelentés Debreczen szabad kir. városban levő népoktatási tan- és nevelőintézetek 188 $\frac{4}{5}$ -ik iskolai évi anyagi és szellemi állapotáról. 2) Tanügyi jelentés Hajdu-vármegye 188 $\frac{4}{5}$ -ik iskolai évi népoktatási állapotáról. Irta Kiss József kir. tanfelügyelő. Nyomatott Debreczenben, a város könyvnyomdájában.

E czim alatt jelent meg és küldetett be hozzánk egy 35 lapra terjedő, táblázatos kimutatással ellátott és egy másik 10 lapnyi füzet, mely egy buzgó tanfelügyelő lankadást nem ismerő buzgalmának és Debreczen s Hajdumegye népoktatási állapotának hű tükrét tárja elénk a lefolyt iskolai év folyamáról. Nemcsak azért érdekel bennünket e jelentés, mert a tiszántul egyik legnépesebb helyének s legmagyarabb megyéjének tanügyi fejlődését tárgyalja, hanem nagy érdekű abból a szempontból is, hogy megmutatja az utat, melyen haladva, az állam képviselői a közigazgatás kevésbé érdeklődő közegeinek munkásságát felköltve és a nagy áldozatokban már-már lankadó felekezeti lelkes érdeklődés ébresztésével a legszerencsésebben fejthetik ki tevékenységüket a nemzeti oktatás fontos ügyének kiváló előnyére.

Azt látjuk ugyanis, hogy a buzgó szerzőnek életeleme a tanügy iránti lelkesültség s ez által keltett lankadatlan tevékenység, a mit fényesen igazol az a körülmény, hogy a lefolyt iskolai év folyamán 106 elemi, felső nép- és polgári iskolában, 2 ipartanodában, 1 kereskedelmi, 69 ismétlő iskolában, 4 óvodában, 1 gyermekkertben, mindamelllett is, hogy 1359-re ment a hivatali ügyforgalom száma, 319 iskolalátogatást végezett; tehát nagyon kevés iskola maradt el, a melyben kétszer meg nem fordult volna. Vegyük ehhez, hogy buzgó tanfelügyelőnk nem felületesen tekint be az iskolákba, hanem köztudomás szerint fáradhatlan türelemmel és kitartással vizsgál meg mindent és szokott az előhaladásról, iskolakötelezettség keresztülviteléről, felszerelésről, fejlődést gátló körülményekről tudomást szerezni. Nem lehetetlen, hogy ez uton hiányoknak jut tudomására; mutat is fel lelkiismeretesen tennivalót az oktatás érdekében: de nem telik kedve botrány és zaj csinálásában, hanem inkább addig zörget és kér az alkotásra hivatott tényezőknél, míg mindaz, a mi tanügyi szempontból elmaradhatlan, létrehozva nincsen. Mint egyéb téren fokozatos a haladás, úgy fokongként kell történnie a tanügyi fejlődésnek is. Ugy a mult, mint a dolog természete e mellett bizonyít. Ez egyik irányelve a kir. tanfelügyelő urnak, mint működéséből látszik; s hogy nem osztja parancsait ridegen, nem zárhatja be lélek nélküli merevséggel a netalán hiányos iskolákat, a mivel csak rombolhatna, hanem vezetése alatt a tanügy jóakaratu buzditása, sürgetése és utasításai folytán megszünés és rázkódás nélküli haladást mutat: ez hivatali példás

buzgalmának, elismerésre méltó kitarlásának, munkaerejének, eszéyes eljárásának kétségtelen bizonyítékát mutatja. Az elmondott szavakban az elismerésnek kívántam a nemes és eszéyes munkáért kifejezést adni; nem tagadom, hogy része van az elismerésben tanfelügyelő ur iránti tiszteletnek: de hogy e tisztelet általam kiemelt szép tulajdonainak ismerete és méltánylása alapján fejlődött ki, arról bárkit meggyőzhet a kezünk alatti két tanügyi jelentés, melynek egyik pontját — bár tudom, hogy e becses lap hasábjai nagyon igénybe vannak véve — méltánylásom igazolására jónak látom ide írni: „Az általam meglátogatott iskolákat, kevés kivétellel, rendben találtam s látogatásaim alkalmával 5 ref., 2 róm. kath., 2 magánintézeti tulajdonosnak, tanítónak és nevelőnek, továbbá 2 községi elemi iskolai tanítónak, 4 ref. és róm. kath. tanítónak s 4 ipariskolai tanítónak, összesen 17 tanítónak és tanítónak adtam növendékeiknek kikérdezése alkalmával irányadó utasítást az irvaolvasás, beszéd- s értelemgyakorlatok, számtan és olvasmányi gyakorlatoknak helyes oktatás és módszertani elvek szerinti tanítására, továbbá a történeti és természet-tudományoknak oly módon való kezelésére, hogy azoknak előadásakor alkalmoszerűleg tanítványaiknak jellemét képezzék és fejlesszék s lelkeikbe a vallásosságot és erkölcsi érzelmeket, hazaszeretetet a törvény és előjárók iránti tisztelettel együtt plántálják be stb. Tehát a mi tanfelügyelőnk, nemcsak ellenőrző, hanem egyszersmind lelkes vándortanítói nemes hivatást teljesít. Így kellene tenniök tanfelügyelőinknek, ha valóban szakemberek és a gondjaikra bizott tanügy fejlesztéseért buzgó szív dobog kebelükben. A jelentésekből kiemelem a következő érdekesebb pontokat: Hajdumegyében iskolaköteles volt:

helv. hitv. 16,220

róm. cath. 1819

gör. cath. 1338

ág. hitv. 3

Móz. vall. 1062

összesen 20,442

Iskolába járt:

helv. hitv. 14,282

róm. cath. 1500

gör. cath. 910

ág. hitv. 3

Móz. vall. 835

összesen 17,530

E szerint felekezetek szerint iskolázásban részesült a róm. cath. tankötelesek 82.46%-ka, a gör. cath. 68.76%-ka, a helv. hitv. 88.05%-ka, ág. hitv. 100%-ka, móz. vallásnak 78.62%-ka. Ezer lakosra esett 142.6 iskolába járó, nyelvre nézve mind a 17,530 magyar volt.

A 6—12 évesek közül 695-tel, a 13—15 évesek közül 185-tel járt több tanköteles az iskolába, mint az előző iskolai évben.

Befolyt az iskolamulasztásért kiszabott pénzbírságból 209 frt 21 kr, mely összegből népkönyvtárra fordított 12 frt 50 kr, szegény tanulók segélyezésére 129 frt 06 kr, iskolai czélokra tőkésített 67 frt 65 kr.

Az iskolákra fordított kiadás:

Hajdumegyében 124,899 frt — kr

Debreczenben 91,966 „ 17 „

összesen 216,865 frt 17 kr.

Tanító működött: Debreczenben népiskolákban, nevelőintézetben, iparos-rajziskolákban, kisedővodákban

ref. 62

r. cath. 10

izr. 1

községi 4

összesen 77

Hajdumegyében 151.

Debreczen, 1886. márczius 15.

Különfélék.

Egyházkerületi tanügyi bizottsági gyűlés tartatott Debreczenben folyó hó 7-én és 8-án főtiszteletű Révész Bálint püspök és nagyságos Vályi János egyházkerületi főgondnok urak kettős elnöklete alatt. Jelen voltak Kiss Áron, Székely Károly, Szeremley József esperesek, Szűcs István, mint a debreczeni egyház főgondnoka, a debreczeni lelkészek és a főiskolai tanárkar. A gyűlés tárgyai közül fontosabbak voltak két miniszteri leirat, melyeket lapunkban már ismertettünk, egyik, egyházkerületi felekezeti közep-tanodáink hiányos felszerelésének, másik, debreczeni tulter-helt főgymnasiumunkban parallel osztályok felállításának kérdése. Targyaltatott a főiskolai tanárkaroknak több fontos beadványa, például a konviktusi intézmény javítása; nyug- és gyámintézeti alapszabályok; főiskolai igazgató-tanács; a régi irás-olvasásnak miként leendő tanítása; a Deák Ferencz alapítvány mikénti felhasználása; az ösztön-dijak kiadási módja; bentlakási törvények reviziója; igaz-gatói jelentések stb. A tanügyi bizottság csak tanácskozó, véleményadó testület lévén, érdemleges határozatokat sem-miféle ügyben sem hoz, csak előkészíti azokat az egyházke-rületi közgyűlés, vagy a gazdasági tanács által leendő elin-tézésre. Mindezen főntemlitett tárgyakat most is behatólag megvitattván, azokat az említett fórumokhoz tette át, több esetben véleményes javaslata kíséretében.

Érettségi vizsgálatokon a tiszántuli egyházkerület 3 fő-gymnasiumában a kormányképviselő lesz Békési Gyula tan-kerületi főigazgató. A vizsgáló bizottságok elnökei lesznek a debreczeni főgymnasiumnál: Tóth Sámuel egyházkerületi főjegyző; a m.-szigeti főgymnasiumban Kiss Áron esperes, a középiskolai felügyelő tanács elnöke; a h.-m.-vásárhelyi főgymnasiumnál Szabó János, a békésbányai egyházmegye esperese. — Irásbeli vizsgálatok tartatnak mind a 3 fő-gymnasiumnál május 24—28-ig. — Szóbeli vizsgálatok a h.-m.-vásárhelyi gymnasiumnál június 19—21.; debreczeni főgymnasiumban jun. 23—29-ig; m.-szigeti főgymnasiumnál jul. 1—7. napjain fognak tartatni.

Felvilágosításkérés egy kérdésre. A zsinati törvény azt határozza, hogy lelkészválasztási joggal bírnak, kik egy-házi adót fizetnek és azzal hátrányban nincsenek. Tudtom-mal vannak egyházaink, melyek tanítóikat, vagy ha vannak, tanáraikat is felmentik az egyházi adó alól kegyeletes ér-zetből, sőt többet is tesznek, tanuló gyermekeikért sem fizettetnek tandíjt. Kérdés, az ily tanítók vagy tanárok bir-nak-e lelkészválasztási joggal? E kérdés megérdemli a hozzászólást, mert itt az egyház értelmesebb és képzetebb tagjai joga vagy nem jogáról van kérdés.

Biharmegye földrajza című műre hirdét előfizetési felhívást a biharmegyei s nagyvárad-i tanszermuzeum igazgatósága. Irta e művet K. Nagy Sándor. Ára 1 frt. Előfizethetni legkésőbb f. évi ápril 30-ig Dr. Tóth Mihály muzeumi őrnél (Nagyvárad, Főutcza, Grünwald-ház). Ajánljuk e művet az érdeklődők figyelmébe.

Nyilvános köszönet azon kegyes segélyadományokért, melyek a sályi vizkárosult ev. ref. egyház, lelkész és tanító számára nt. Kiss Áron esperes urhoz küldettek s a melyeket az egyház és egyháztagok részére a gondnok s magok számára lelkész és tanító nagyt. Kiss Áron esperes urtól hálás köszönettel átvettek.

(Vége.) Gyikó Ferencz t.-sz.-miklósi lelkész perselypénzből az egyháznak 4 frt, lelkésznek 4 frt, tanítónak 2 frt. Nánássy Imre m.-telki lelkész lelkésznek 1 frt. Gacsályi egyház az egyháznak 2 frt. Kölesei lelkész Szutor Endre lelkésznek 60 kr, tanítónak 40 kr. Beczkes József t.-kórodi lelkész lelkésznek 5 frt. Csuka Endre györteleki tanító tanítónak 2 frt. Radács József tunyogi tanító tanítónak 2 frt. Tunyogi egyház az egyháznak 2 frt, ott Bakos Mihály lelkész lelkésznek 1 frt. K.-semjéni egyház az egyháznak 2 frt, ott Balogh Áron lelkész lelkésznek 2 frt. Nábrádi egyház az egyháznak 4 frt 94 kr, ott Lovas Sándor lelkész lelkésznek 1 frt. Nyiri Ferencz tanító tanítónak 20 kr. Cseppei Menyhért fugyi-vásárhelyi lelkész lelkésznek 60 kr, tanítónak 40 kr. Nagykerekii egyház az egyházközség lakosai számára 4 frt. Gávai egyház a lelkésznek 3 frt, a tanítónak 2 frt, ott Baráth Imre lelkész lelkésznek 1 frt. Szigeti Elek zsákai lelkész egyházában gyűjtött az egyháznak 10 frt, a lelkésznek 10 frt 18 krt, a tanítónak 8 frtot. Az aradi ev. ref. lelkész és a hívek gyűjtöttek az egyháznak 17 frtot. Az okányi ev. ref. egyház az egyháznak 2 frt, ott Makay László lelkész lelkésznek 1 frt. Szeőke János fitanító tanítónak 50 kr. Kis Gábor leánytanító tanítónak 30 kr. Nagy István vegyes tanító tanítónak 30 kr. Mikepéresi egyház az egyháznak 3 frt, ott Nagy Lajos lelkész lelkésznek 1 frt, ott két tanító a tanítónak 1 frt. Az erdőgyaraki egyházban Bögös Lajos lelkész az egyháztagok részére gyűjtött 5 frt 94 krt. A dévanyai egyház az egyháznak 10 frt, lelkésznek 5 frt, tanítónak 3 frt 60 kr. Kisujzállási egyház az egyháztagok részére 10 frt, a lelkésznek 10 frt, a tanítónak 5 frt. Major Gyula siteri segédlelkész bállal gyűjtött a lelkésznek 5 frt 40 krt, a tanítónak 3 frt 60 krt. Henczidai egyház a károsult lakosok részére 20 frt, a lelkésznek 4 frt 40 kr, a tanítónak 3 frt, ott Gyenge András lelkész lelkésznek 2 frt. Tormai László segédlelkész lelkésznek 60 kr. Ujvári Sándor fitanító tanítónak 50 kr. Nagy István leánytanító a tanítónak 50 kr. Istvándi egyház lelkésznek 2 frt 43 kr, tanítónak 1 frt 60 kr. Irinyi egyház az egyháznak 2 frt, lelkésznek 60 kr, tanítónak 40 kr, ott Veres Imre lelkész lelkésznek 1 frt, tanítónak a tanító 40 kr. N.-Kőrösről H. Kiss Kálmán gyűjtése az egyháznak 21 frt 70 kr, lelkésznek 11 frt, tanítónak 6 frt, ott Tóth József szerkesztő gyűjtése az egyháztagok részére 12 frt, lelkésznek 1 frt 60 kr, tanítónak 1 frt. Szeremley József esperes gyűjtése H.-Böszörményből az egyháznak 3 frt 87 kr, lelkésznek 2 frt, tanítónak 2 frt. Püspökladányi egyházból az egyháznak 1 frt 20 kr, lelkésznek 1 frt, tanítónak 1 frt. Tetétleni egyházból az egyháznak 2 frt, lelkésznek 1 frt, tanítónak 1 frt. Csegei egyházból az egyháznak 1 frt 30 kr, lelkésznek 1 frt 40 kr, tanítónak 2 frt 30 kr. Hadházi egyházból az egyháznak és károsult egyháztagoknak 48 frt, lelkésznek 1 frt, tanítónak 3 frt. B. magyar-ujvárosból az egyháznak 14 frt 66 kr, lelkésznek 4

frt, tanítónak 2 frt. Tisza-eszlárról az egyháznak 50 kr, lelkésznek 1 frt, tanítónak 90 kr. Szováth Szeremley József által az egyháznak 2 frt, lelkésznek 1 frt 50 kr, tanítónak 1 frt 50 kr. Szent-Jánosról lelkésznek 1 frt, ott Szemes László lelkész lelkésznek 1 frt. Turkevei egyház az egyháznak 5 frt, ott Horváth János presbyter az egyháznak 1 frt, ott Végh Sándor lelkész lelkésznek 1 frt 50 kr. Harsányi Sándor lelkész lelkésznek 1 frt 50 kr. Turkevei tanítók a tanítónak 3 frt. Dévaványáról Csatári István gondnok az egyháznak 26 frt 59 kr, lelkésznek 6 frt, tanítónak 4 frt. Mikolából Bartha Mór lelkész az egyháznak 21 frt 91 kr, lelkésznek 2 frt, tanítónak 1 frt. Kocsordi egyházból Lányi Lajos lelkész az egyháznak 10 frt, lelkésznek 4 frt, tanítónak 2 frt. Csécei egyház az egyháznak 4 frt, lelkésznek 1 frt, tanítónak 1 frt. Csengeri egyházból az egyháznak 7 frt, lelkésznek 2 frt, tanítónak 1 frt. Debreczeni egyházból az egyház szerencsétlen lakóinak felsegélésére 50 frt, a lelkésznek 9 frt 50 kr, tanítónak 25 frt 50 kr. Egri községből az egyháznak 8 frt 40 kr. Lévai Mihály b.-sz.-mártoni lelkész a lelkésznek 60 kr, tanítónak 40 kr. Kisvarsányi egyházközségből az egyháznak 64 kr, lelkésznek 60 kr, tanítónak 40 kr. Vetési egyház az egyháznak 6 frt. Szarka Boldizsár vetési lelkész az egyháznak 50 kr, lelkésznek 2 frt, tanítónak 50 kr, ott Vadnai Pál tanító tanítónak 1 frtot. Az összes segélyadomány: egyház, lelkész, tanító, egyházi és polgári község szerencsétlen lakosainak számára: 957 forint 96 kr. Fogadják a jószívű kegyes adományozók s mindenekfelett főtiszteltű, nagyságos Révész Bálint püspök és nagytiszteltű Kiss Áron esperes urak, a segélyezésben részesített egyház, lelkész, tanító, egyházi és polgári község szerencsétlen lakosainak ingatlan örök hálájukat. Sályi, 1886. márcz. 15. Szilágyi József, lelkész. Zoltán László, főgondnok. Bacsó Mihály tanító.

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel**. Szerkesztőtársak: **Csiky Lajos, Géresi Kálmán.**

HIRDETÉS.

PÁLYÁZAT

a fülöp-daróczi 4-ed osztályu lelkésztanítói állomásra, melynek 300 forintra menő évi jövedelme: részint buzából, részint földhasználatból, részint a lakosoktól fizetendő fa- és szénaváltásból s a palástdíjakból áll.

A pályázati kérvények folyó évi ápril hó 25-ik napjáig a szatmári ev. ref. esperesi hivatalhoz Porcsalmára küldendők.

Debreczen, 1886. ápril 8.

Révész Bálint,
püspök.